

גם כשהתותחים רועמים...

זכויות האדם והמשפט
הבין-לאומי ההומניטרי
בסכסוכים מזוינים

גם כשהתותחים רועמים...

זכויות האדם והמשפט הבין-לאומי ההומניטרי
בסכסוכים מזוינים

Human Rights and International Humanitarian Law
in Armed Conflicts

האגודה לזכויות האזרח בישראל
جمعية حقوق المواطن في اسرائيل
The Association for Civil Rights in Israel

כתיבה: רונית פיסו

תודות: עו"ד דן יקיר, עו"ד דנה אלכסנדר, עו"ד סוניה בולוס,
ד"ר איל גרוס, ריסה זאל, מרים לידור, מאירה שר,
קרן דיאקוניה - מלין גרינהיל ועו"ד נטע עמר.

© כל הזכויות שמורות לאגודה לזכויות האזרח בישראל (2005)

האגודה לזכויות האזרח בישראל, www.acri.org.il

ת"ד 34510, ירושלים 91000, טלפון: 02-6521218, פקס: 02-6521219, mail@acri.org.il

תוכן עניינים:

	מבוא
5	זכויות האדם
5	המשפט הבין-לאומי ההומניטרי
5	תמונת מצב עולמית
6	המשפט הבין-לאומי ההומניטרי וזכויות האדם בעתות מלחמה
7	המצב בישראל
7	אמנות מרכזיות במשפט הבין-לאומי ההומניטרי
9	כללי האג והתקנות הנלוות
10	אמנת ג'נבה הראשונה
11	אמנת ג'נבה השנייה
11	אמנת ג'נבה השלישית
11	אמנת ג'נבה הרביעית
12	הפרוטוקול הראשון
14	הפרוטוקול השני
15	המצב בישראל
15	כלי נשק אסורים
18	פעולות תגמול
19	אוכלוסיות הזכאיות להגנות מיוחדות
20	ילדים
20	נשים
21	פיקוח ואכיפת המשפט הבין-לאומי ההומניטרי וזכויות האדם
22	המערכת החוקית
22	המצב בישראל
23	גופים מפקחים
23	גופים שופטים
24	המצב בישראל
25	חינוך והסברה
26	ארגון הצלב האדום והסהר האדום
27	רשימת ביבליוגרפיה
29	

מבוא

"כל בני האדם נולדו בני חורין ושווים בערכם ובזכויותיהם. כולם חוננו כתבונה ובמצפון, לפיכך חובה עליהם לנהוג איש ברעהו ברוח של אחווה" (ההכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם, סעיף א, 1948).

זכויות האדם במשך שנים רבות ולאורך תקופות שונות עסקו בני אדם בהגדרת זכויות האדם, מה הן כוללות וכיצד הן משקפות את אנושיותם. כיום, במאה ה-21, נהוג לראות במושג "זכויות האדם" ביטוי לזכויות יסוד, הניתנות על בסיס אוניברסלי, על-פי תפיסה מוסרית, ולפיה כל אדם באשר הוא אדם זכאי להן. אלו הן הזכויות הבסיסיות, המבטאות את התמצית האנושית של החברה ושל הפרטים בה, ללא הבדל דת, גזע, מין או מעמד, ובהן הזכות לחיים ולשלמות הגוף; הזכות לחירות, הכוללת את חירות הביטוי ואת חופש התנועה; הזכות לשוויון; הזכות לכבוד; הזכות להליך הוגן. זכויות אלו מנוסחות ומעוצבות בהכרזה האוניברסלית בדבר זכויות האדם, שפרסם ארגון האומות המאוחדות בשנת 1948, על דעת המדינות החברות בו. ההכרזה מעגנת זכויות אלה במסמך אנושי, המבטא את רוח האדם, במקור שהוא על-מדינתי ובין-לאומי ואינו תלוי במדינה או בחוקיה. ארגון האומות המאוחדות (האו"ם), הוא פורום להתדיינות בין-לאומית. באופן זה בא לידי ביטוי המסר האוניברסלי והעל-מדינתי שבמגילה. ברוח זו, המגילה מורה על הגבלת כוח השלטון או הגבלת כוחם של פרטים או קבוצות, העלולים לפגוע בצרכים הבסיסיים של אחרים, ובקיומם האנושי.

המשפט הבין-לאומי ההומניטרי תרבויות שונות, לאורך תקופות היסטוריות שונות ניסחו ועיצבו "כללי מלחמה" - מה מותר ומה אסור לבצע בתוך מלחמה. כללים אלה התעצבו לענף משפטי בשם "המשפט הבין-לאומי ההומניטרי", המבטא את הנורמות המקובלות, החלות על סכסוכים מזוינים בין מדינות ובתוך מדינות, ומפרט את החובות המוטלות על הצדדים הנלחמים. ניסוח הכללים, כפי שאנו מכירים אותם היום, החל במחצית השנייה של המאה ה-19.

תרבויות שונות, לאורך תקופות היסטוריות שונות ניסחו ועיצבו "כללי מלחמה" - מה מותר ומה אסור לבצע בתוך מלחמה. כללים אלה התעצבו לענף משפטי בשם "המשפט הבין-לאומי ההומניטרי".

עתות מלחמה הן מטבען תקופות משבר, שבהן מתערערות הנורמות החוקיות והמוסריות ואת מקומן תופסות פרקטיקות חדשות. במצבים אלה חיוני יותר מתמיד לשמור ולהגן על האוכלוסייה האזרחית - שאין לה כל שליטה על המתרחש ואינה מעורבת בפעולות הלחימה, אך לרוב היא זו שזכויותיה מופרות באופן קיצוני - ועל הלוחמים הפצועים, החולים ושבווי המלחמה. המשפט הבין-לאומי ההומניטרי (International Humanitarian Law) נועד למנוע סבל אנושי מיותר ולשמור על צלם אנוש בעתות מלחמה, בכל

מלחמה: בין שהמלחמה מוגדרת כמוצדקת או חוקית, בין לאו, ללא קשר ליחסי הכוחות בין הצדדים המעורבים. כללי המשפט הבין-לאומי ההומניטרי מורים ומחייבים את שמירתן של זכויות בעלות חשיבות מכרעת לקיום הצרכים הבסיסיים של בני האדם בעת מלחמה, כגון הזכות לחיים ולשלמות הגוף, הזכות לחופש תנועה, הזכות לפרנסה, לטיפול רפואי ולחינוך.

למשפט הבין-לאומי ההומניטרי שתי מטרות מרכזיות: המטרה הראשונה היא להבחין בין לוחמים למוגנים - בין לוחמים לבין בני-האדם שאינם נוטלים חלק בלחימה, בין שאלה אזרחים שמלכתחילה לא השתתפו בלחימה, ובין שאלה אנשים שכבר אינם נוטלים חלק בלחימה, כגון שבויי מלחמה, לוחמים, פצועים או חולים. המטרה השנייה היא להטיל סייגים והגבלות על כלי הנשק ושיטות הלחימה, כדי להפחית את סבלם של הלוחמים.

כללי המשפט הבין-לאומי ההומניטרי תקפים במקרים שונים של סכסוכים מזוינים ("מלחמות"): במקרים של סכסוך מזוין בין-לאומי (בין שתי מדינות או יותר, מלחמה או כיבוש) ובמקרים של סכסוך מזוין פנים-מדיני.

המקרה של כיבוש, אף אם הוא מתמשך לתקופה ארוכה, הוא סוג של סכסוך מזוין בין-לאומי. "שטח נחשב לכבוש כשהוא נמצא למעשה תחת שלטון צבא האויב. הכיבוש משתרע רק על שטח שבו הוקם שלטון כזה ושבו הוא ניתן להפעלה" (מתוך: אמנת האג משנת 1907 והתקנות הנספחות לה, סעיף 42). שטח מוגדר ככבוש החל מהזמן, שבו לכוח הצבאי הכובש ישנה שליטה אפקטיבית על השטח או על התושבים: שליטה צבאית מלאה או חלקית בשטח ושליטה מינהלית-אזרחית בתשתיות ובאזרחות החיים של התושבים. בדומה לכך, הכיבוש מסתיים עם סיומה של השליטה האפקטיבית: הצבאית והמינהלית.

בחוברת זו יושם דגש רב על יישום כללי המשפט הבין-לאומי ההומניטרי בסכסוכים מזוינים בין-לאומיים בכלל ובמקרים של כיבוש בפרט.

תמונת מצב עולמית מאז תום מלחמת העולם השנייה פרצו מלחמות וסכסוכים רבים בעולם. במרוצת שנים אלו נהרגו ונפצעו מיליוני בני אדם ביותר מ-150 מאבקים מזוינים בעולם. כיום, כ-50 מיליון בני אדם ברחבי העולם הם פליטים, שנמלטו או גורשו מבתיהם. יותר ממחציתם הם פליטים בתוך ארצותיהם, והיתר נמלטו למדינות שכנות או מצאו מקלט במדינות קולטות הגירה.

למשפט הבין-לאומי ההומניטרי שתי מטרות מרכזיות: המטרה הראשונה היא להבחין בין לוחמים לבין בני-האדם שאינם נוטלים חלק בלחימה. המטרה השנייה היא להטיל סייגים והגבלות על כלי הנשק ושיטות הלחימה, כדי להפחית את סבלם של הלוחמים.

מקובל לחלק מלחמות וסכסוכים אלה לשתי קטגוריות: על הראשונה נמנים, מאבקים מזוינים (כלומר מאבקים שבהם נעשה שימוש בנשק חם) בין שתי מדינות או יותר, בכלל זה גם מאבקים לשחרור לאומי. על השנייה נמנים, מאבקים מזוינים בתוך מדינה ('מלחמת אזרחים'), ובכללם מאבקים בין המדינה לבין קבוצה או קבוצות אזרחים חמושים. כאמור, כללי המשפט ההומניטרי חלים הן על סכסוך מזוין בין-לאומי והן על סכסוך פנימי. כיום, בשנות האלפיים, מונים כ-30 סכסוכים מזוינים בעולם. חלק קטן מהם בין מדינות, כגון סין-טיבט, עירק-ארצות הברית, מרוקו-סהרה המערבית, הודו-פקיסטן. הסכסוך הישראלי פלסטיני, בין ישראל לעם הפלסטיני נחשב סכסוך

בין-לאומי. מרבית הסכסוכים המזוינים כיום הם פנימיים. מתחים פנימיים או מרי אזרחי אינם מוגדרים כסכסוך מזוין, כמו גם מקרים של אלימות מזוינת בודדת או מאורגנת (למשל קבוצות כשע מאורגן).

במלחמת העולם הראשונה היו 5% מהקרבות היו אזרחים. במלחמת העולם השנייה היו 50% מהקרבות היו אזרחים. במלחמות שפרצו לאחר מכן כ-90% מהקרבות הם אזרחים (מנתוני הצלב האדום).

זוהי הדעת?

המשפט הבין-לאומי ההומניטרי וזכויות האדם בעתות מלחמה

זכויות האדם וכללי המשפט הבין-לאומי ההומניטרי משולבים אלה באלה וההבחנה ביניהם היא חשובה. זכויות האדם תקפות בכל עת, שלום או מלחמה, אך היקף ההגנה על חלק מזכויות האדם מוגבל בעתות מלחמה. כך, למשל, מוסכם שבעתות מלחמה, ניתן להשעות זמנית אחדות מזכויות האדם, כגון הזכות להתאגדות. המשפט ההומניטרי תקף אך ורק בעתות מלחמה, חל איסור מוחלט על הפרתו או על השעייתו של כל כלל מכלליו, אף במצבי חירום קיצוניים.

המשפט ההומניטרי תקף אך ורק בעתות מלחמה, וקיים איסור מוחלט על הפרתו או על השעייתו אף במצבי חירום קיצוניים.

במקרה של כיבוש, ובפרט כיבוש מתמשך, היחסים בין המדינה הכובשת לאוכלוסייה הכבושה משתנים, ועמם משתנה ההבחנה בין כללי המשפט הבין-לאומי ההומניטרי לזכויות האדם. לאחר תום תחולת מצב החירום הזמני הנקבע עם כיבוש שטח מסוים, משתנים היחסים בין המדינה הכובשת לאוכלוסייה הכבושה. על המדינה הכובשת מוטלת האחריות לכבד ולשמור לא רק את הזכויות המפורטות במשפט הבין-לאומי ההומניטרי, אלא גם את זכויות האדם של האוכלוסייה, בתנאי שיש למדינה הכובשת שליטה אפקטיבית בשטח.

מבט משווה זכויות האדם מעוגנות ביחסים שבין מדינות לבין אזרחיהן או תושביהן. כללי המשפט ההומניטרי מתייחסים ליחסים, שבין מדינות ולאומים, שהם צד במלחמה, לבין אוכלוסיית הצד שכנגד.

עוד הבדל בין זכויות אדם לבין המשפט הבין-לאומי ההומניטרי הוא, שזכויות האדם מוקנות לכל, ניתנות על בסיס אוניברסלי, ואילו ההגנות המפורטות במשפט ההומניטרי, אינן חלות באופן שווה על כלל בני האדם: ישנה הבחנה בין הזכויות, המוקנות ללוחמים, לבין הזכויות, שמהן נהנים אזרחים ומי שכבר אינם משתתפים בלחימה.

ראוי להבחין גם בין הגופים המעצבים תחומים אלה: הארגון המוביל בעיצוב שיח זכויות האדם הוא ארגון האו"ם (האומות המאוחדות), שהוקם בשנת 1945 כפורום התדיינות בין-לאומי. בארגון חברות מדינות העולם השונות, הפועלות יחדיו כדי להשיג את המטרות הבאות: קיום השלום והביטחון הבין-לאומיים, פיתוח יחסי ידידות בין העמים השונים ובניית שיתוף פעולה בין-לאומי בנושאים שונים, כגון קידום זכויות האדם.

הארגון המוביל בעיצוב המשפט הבין-לאומי ההומניטרי הוא הצלב האדום הבין-לאומי, שהוקם בשנת 1863 ע"י חמישה אזרחי שווייץ. האמנות הבין-לאומיות מעוצבות סופית ע"י המדינות השונות. ארגון הצלב האדום פועל מטעם מנדט של הקהילה הבין-לאומית כמתווך בין צדדים לוחמים. הארגון פועל באופן נייטרלי, בלתי תלוי בממשלות וללא כוונת רווח.

המצב בישראל בכל שנות קיומו גבה הסכסוך הישראלי-פלסטיני, קרבנות רבים, בגוף ובנפש. מאז תחילת האינתיפאדה השנייה (מספטמבר 2000 עד מאי 2005) נהרגו למעלה מ-4,000 בני אדם, ובהם למעלה מ-3,000 פלסטינים וכ-1,000 ישראלים. רוב הקרבנות היו אזרחים לא חמושים. יש הבדל ברור בהיקף הסבל ובסוגו בין

הפלסטינים לישראלים, הבדל שאינו נובע רק ממספר ההרוגים, אלא גם מהרס רקמת החיים השגרתית של התושבים הפלסטינים. יחד עם זאת, מה שמשותף לשתי חברות אלה הוא, ששתיהן משלמות את המחיר היקר של העימות: בחייהן, בביטחונן, בבריאותן, בזכותן לחינוך ובפרנסתן.

הסכסוך הישראלי-פלסטיני גבה קרבנות רבים, בגוף ובנפש. מאז תחילת האינתיפאדה השנייה (מספטמבר 2000 עד מאי 2005) נהרגו למעלה מ-4,000 בני אדם, ובהם למעלה מ-3,000 פלסטינים וכ-1,000 ישראלים. רוב הקרבנות היו אזרחים לא חמושים.

הסכסוך הישראלי-פלסטיני נחשב סכסוך בין-לאומי: הסכסוך החל כמלחמה, נמשך בכיבוש שטח, שאינו שייך למדינת ישראל, וכיום הסכסוך הוא בין מדינת ישראל לבין האוכלוסייה הפלסטינית בשטחים אלה. השטחים הפלסטיניים מצויים בתפיסה לוחמתית (כיבוש לאחר מלחמה) משנת 1967 ולצה"ל שליטה אפקטיבית בשטחים אלה. במשך השנים נרקמו יחסים ארוכי טווח ומקיפים בין מדינת ישראל לפלסטינים, הכוללים תשתיות של כלכלה, חשמל, מים, מסחר ותעסוקה. בין הכוח הכובש לשטח הכבוש נוצרה אינטגרציה יחסי כוחות אלה קובעים שעל מדינת ישראל חלה אחריות כלפי האוכלוסייה הפלסטינית. אינטגרציה זו ואחריות זו מגולמות בכללי המשפט הבין-לאומי

ההומניטרי, החלים על שטחים אלה, ולצדם דיני זכויות האדם. על רשויות מדינת ישראל מוטלת החובה לקיים את ההוראות הכלולות במשפט ההומניטרי, להגן על האוכלוסייה האזרחית הפלסטינית ולשמור על זכויותיה לפי דיני זכויות האדם. כמו כן, על מדינת ישראל להגביל את סוגי כלי הנשק ואת שיטות הלחימה בהתאם להוראות המשפט ההומניטרי (הרחבה בעמודים הבאים).

מדינת ישראל איננה מקבלת את הגדרתו של השטח הפלסטיני ככבוש, משום שלטענתה, לא היו שטחים אלה תחת ריבונות לגיטימית של מדינות אחרות (ירדן ומצרים) ולכן אין ההגדרה המשפטית של כיבוש רלוונטית לגביהם. בניגוד לעמדה זו, גופים בין-לאומיים וישראליים רבים, ביניהם בית הדין הבין-לאומי לצדק היושב בהאג, קבעו חד-משמעית שהשטחים הפלסטיניים אכן מוגדרים כשטח כבוש, הואיל ונכבשו במהלך סכסוך מזוין בין ישראל לירדן ולמצרים.

אמנות בין-לאומיות מרכזיות במשפט הבין-לאומי ההומניטרי

דרכים שונות וניסיונות רבים ננקטים כדי להתמודד עם הסבל האנושי במלחמות. אחד הכלים המרכזיים הוא המשפט הבין-לאומי ההומניטרי (כחלק מהמשפט הבין-לאומי) וקובץ האמנות הבין-לאומיות הכלולות בו, שמטרתן למנוע את התוצאות הקשות של המלחמות ולהגן על האוכלוסייה, שאיננה לוקחת חלק בלחימה. האמנות מבטאות הסכמה בין-לאומית ומגדירות כיצד יש לאזן בין האינטרסים הצבאיים של המדינות לבין הצרכים האנושיים האוניוורסליים שלנו כחברה אנושית וכבני אדם אינדיווידואליים, במקרה של מלחמה. ישנן אמנות בין-לאומיות, המכונות "משפט מנהגי", שהוראותיהן מחייבות את כלל המדינות. אמנות אלה, דוגמת אמנות האג וג'נבה, מכילות הוראות שהפכו לנורמות המחייבות את כלל המדינות, בין שחתמו עליהן ובין לאו. לעומת זאת, ישנן אמנות המחייבות רק את המדינות שחתמו עליהן ואישררו אותן, ואלה קרויות "משפט הסכמי" (להרחבה, עמודים 22-23)

האמנות הבין-לאומיות מבטאות הסכמה בין-לאומית. האמנות מגדירות כיצד יש לאזן בין האינטרסים הצבאיים של המדינות לבין הצרכים האנושיים האוניוורסליים שלנו כחברה אנושית וכבני אדם אינדיווידואליים, במקרה של מלחמה.

האמנות מכירות בזכותן של המדינות להגנה עצמית, מול מדינות המשתמשות נגדן בכוח או המאיימות להשתמש בו. אך בה בעת, האמנות מגדירות כללי התנהגות הן לצד התוקף והן לצד המותקף: מה מותר ומה אסור במאבקים מזוינים בין מדינות ובתוך מדינות, בשטחי יבשה, בים או באוויר; ולאילו הגנות זכאים אוכלוסיות אזרחיות ושבווי מלחמה. נוסף על כך, האמנות קובעות גופים לאומיים ובין-לאומיים, המפקחים על יישומן.

"בני אדם שאינם נוטלים חלק פעיל בפעולות האיבה, לרבות חיילים שהניחו את נשקם וחיילים שהוצאו מן המערכה עקב חולי, פצועים, מעצר או כל סיבה אחרת, יהיו נוהגים בהם תמיד מנהג אנושי, ללא כל אפליה לרעה מטעמי גזע, צבע, דת או אמונה, מין, יוחסין, מצב חמרי או מכל טעם אחר כיוצא בזה" (אמנת ג'נבה הרביעית משנת 1949, חלק ראשון: הוראות כלליות, סעיף 3).

לאמנות הבין-לאומיות שני מסרים מרכזיים. ראשית, מוגדר מהי מטרה צבאית לגיטימית. משמעות ההגדרה היא, שאוכלוסייה אזרחית מובחנת מהלוחמים, ואיננה - ובשום מקרה אינה יכולה להיות - מטרה צבאית לגיטימית, מטרה לפעולת תגמול או מטרה לענישה קולקטיבית, כל עוד איננה לוקחת חלק בלחימה. לפיכך, הזכויות הבסיסיות של אוכלוסייה אזרחית חייבות להישמר. חייבות להישמר הזכויות לחיים, לחופש תנועה, לפרנסה, לטיפול רפואי, לחינוך, לקניין ולפולחן דתי. לקובעי המדיניות אסור לקבל החלטות, שיפגעו בחיי האזרחים או

שיפגעו משמעותית בשגרת חייהם. אותו עיקרון, החל על אוכלוסייה אזרחית, חל גם על שבויי מלחמה, מחנות שבויים ומוקדי סיוע הומניטריים כגון בתי חולים.

המסר השני באמנות הבין-לאומיות הוא הגבלת שיטות הלחימה של הצדדים המעורבים, לרבות הגבלות על סוגי נשק ועל מתודות לחימה, כדי להגן על לוחמים מפני פגיעות מיותרות וסבל שלא לצורך. לוחמים הנופלים בשבי זוכים להגנה נוספת, מכוח הסטטוס של "שבויי מלחמה".

האמנות הבין-לאומיות נחתמו במועדים שונים החל במחצית השנייה של המאה ה-19 ובמשך המאה ה-20. עיתוי זה אינו מקרי: בתקופה זו הגיעו לשיאן זוועות המלחמה, החל שימוש באמצעי לחימה לא קונוונציונליים וחלה עלייה תלולה בשיעור הסבל האנושי. זכויות האדם נפגעו פגיעה קשה בעתות המלחמה של המאה ה-20, מהנאציזם, מהפשיזם ומאידאולוגיות ומשטרים טוטליטריים אחרים; ארצות הברית הטילה על יפן פצצות אטום; בחלקי עולם אחרים הופעל נשק כימי. כל אלה הבהירו את הצורך בפיתוח נורמות משפט בין-לאומי הומניטרי ובניסוח כללים, התואמים את מאפייני הסכסוכים החדשים ואת שיטות הלחימה החדשות. הכללים הללו עוגנו ב"כללי האג" שנחתמו בהאג (הולנד) ב-1864 וב"אמנות ג'נבה" שנחתמו בג'נבה (שווייץ) ב-1949. בעוד כללי האג עוסקים בהגבלות על אמצעים ושיטות לחימה, אמנות ג'נבה עוסקות בהגנה על מי שאינו נוטל חלק בלחימה.

כללי האג והתקנות הנלוות בשנת 1907 התקיים כנס בין-לאומי (International Peace Conference), במהלכו קיבלו תוקף מחודש אמנות בדבר הכללים והמנהגים במלחמה ביבשה, ונוספו אמנות חדשות.

מרבית מדינות העולם, מדינות ותיקות וחדשות, חתמו על אמנות האג ועל התקנות הנלוות להן ואישררו אותן. אמנות האג והתקנות הנלוות נחשבות כחלק מהמשפט המנהגי. לכן, כל מדינה שהיא צד לסכסוך מזוין, בין שחתמה ובין לא, על האמנות, מחויבת לנהוג לפיהן (עוד על המשפט המנהגי, בעמוד 23)

אחד העקרונות המרכזיים בכללי האג הוא העיקרון המגדיר מהי מטרה צבאית לגיטימית וכיצד יש להשיג אותה. המטרה הלגיטימית היחידה במלחמה היא להחליש את כוחו הצבאי של הצד שכנגדו נלחמים. לשם כך מותר לכוון אמצעי לחימה רק כלפי לוחמים ולהשתמש בכלי נשק ושיטות לחימה, שאינם גורמים לסבל מיותר ולפגיעות מיותרות. כלי נשק אסורים לשימוש על-פי כללי האג הם: כדורי "דום-דום", כלי נשק המכילים רעלים, וכלי נשק המתוכננים לגרום סבל מיותר. יש לציין, שבמשך השנים, עם התפתחויות טכנולוגיות שונות, נוספו כלי נשק לרשימת כלי הנשק האסורים לשימוש.

עקרונות אחרים, שקיבלו משנה תוקף באמנות האג, הם העקרונות בדבר היחס לשבויי מלחמה, ועקרונות מנחים לגבי התנהלות של שלטון צבאי בשטח כבוש. חלק מעקרונות אלה הופיעו, בתוספת הרחבות ועדכונים, גם באמנות ג'נבה.

זוהי הדעת?

מטרה צבאית לגיטימית היא מטרה התורמת באופן ממשי לפעילות צבאית, ואשר תפיסתה, ניטרולה או השמדתה מעניקים יתרון צבאי. המטרות כוללות: כלי נשק וייצורם, שדות תעופה, נמלים, גשרים, מסילות רכבת, תשתיות של אמצעי תקשורת המשמשים את הצבא, מאגרי דלק, רשתות חשמל, תעשיות ביטחוניות או תעשיות התורמות למאמץ המלחמתי, אניות מלחמה וכן חיילים/חיילות. במטרות אחרות, כגון בתי אזרחים, תשתית אזרחית, מאגרי מים או שדות תבואה, אסור לפגוע.

אמנות גינבה מתייחסות לסכסוכים מזוינים בין-לאומיים. יחד עם זאת, ישנה בהן גם התייחסות גם לסכסוכים פנימיים, כמצוין בסעיף 3, המשותף לכל אמנות גינבה, נחשב כסעיף יסודי, ומבטיח זכויות אדם בסיסיות למוגנים.

"נתגלע בשטחו של אחד מבעלי האמנה סכסוך מזוין, שאינו בעל אופי בין-לאומי, יהא כל צד בסכסוך מחויב להנהיג, בתורת מינימום, את ההוראות הבאות:

1. בני אדם שאינם נוטלים חלק פעיל בפעולות האיבה, לרבות חיילים שהניחו את נשקם וחיילים שהוצאו מן המערכה עקב חולי, פצועים, מעצר או כל סיבה אחרת, יהיו נוהגים בהם תמיד מנהג אנושי, ללא כל אפליה לרעה מטעמי גזע, צבע, דת או אמונה, מין, יוחסין, מצב חומרי או מכל טעם אחר כיוצא בזה.
- לתכלית זו יהיו וישארו המעשים שלהלן אסורים בכל עת ובכל מקום בנוגע לאנשים הנ"ל:
 - א. מעשה אלימות כנפשו ובגופו של אדם, ובפרט רצח על סוגיו השונים, הטלת מום, יחס אכזרי ועינויים;
 - ב. לקיחת בני ערובה;
 - ג. מעשה התעללות בכבודו של אדם, ובפרט יחס של השפלה וזלזול;
 - ד. חריצת דינו של אדם והוצאתו להורג של אדם ללא פסק דין קודם של בית משפט המורכב כדין והנותן את כל הערבויות המשפטיות שהוכרו על ידי עמים תרבותיים כדבר שאי-אפשר בלעדיו..."

אמנת גינבה הראשונה 1949, קובעת הגנות לחיילים פצועים וחולים, וכללים לאיסוף פצועים וחולים ולטיפול בהם בשדה הקרב: חייל פצוע כבר אינו מטרה לגיטימית, משום שאינו מסוגל עוד להילחם, ולכן אין לתקוף אותו או לפגוע בו. חייל פצוע זכאי לטיפול ולהשגחה רפואית. הצוות הרפואי אף הוא צריך להיות מוגן, על מכשיריו ועל כלי הרכב והמבנים, המשמשים אותו לצורך טיפול בפצועים. לכוחות הלוחמים אסור להפריע לצוות רפואי בעבודתו או לעכב אותו, ואין לכפות עליו עשייה הנוגדת את תפקידו. הצוות והציוד צריכים להיות מסומנים בצלב או בסהר, אדום על רקע לבן. הצוותים הרפואיים חייבים לנהוג ללא משוא פנים ובאופן ניטרלי. כל מי שמכר את הכללים (למשל פצוע או רופא המשתתף בלחימה), אינו זכאי עוד להגנת האמנה, בין אם מדובר בפצוע, באיש צוות רפואי או במכשור רפואי (אמבולנסים, בתי חולים). הגנות וכללים דומים חלים גם על צוותי דת.

אמנת גינבה השנייה 1949, מחילה את כללי האמנה הראשונה על מצבי מלחמה בים. כללים הנוגעים להגנה על צוותים רפואיים ודתיים ביבשה, מיושמים להגנה על אניות שירות רפואי.

אמנת גינבה השלישית 1949, דנה בזכויותיהם של שבויי מלחמה. העיקרון המרכזי באמנה זו הוא שכל חייל הנופל בשבי, הוא שבוי מלחמה ואינו אסיר. שבוי מלחמה, בניגוד לאסיר, לא עבר על חוק פלילי של מדינתו אלא ביצע את המוטל עליו בהתאם לחוקי המלחמה ובהתאם להוראות של מפקדיו. אמנה זו מפרטת את חובותיו של הכוח השובה כלפי שבויי המלחמה שבתחומו ומדגישה את האחריות, המוטלת עליו לגורל שבויי מלחמה אלה. הכוח השובה רשאי ליטול משבוי מלחמה אך ורק את חופש התנועה, הוא רשאי למנוע ממנו לשוב ולהילחם נגד המדינה או הארגון ששבו אותו. יחד עם זאת, מותר להעמיד לדין פלילי שבוי מלחמה שביצע פשעי מלחמה, פשעים נגד האנושות וגיבוסייד (רצח עם).

העיקרון המרכזי באמנת גינבה השלישית הוא שכל חייל הנופל בשבי, הוא שבוי מלחמה ואינו אסיר. שבוי מלחמה, בניגוד לאסיר, לא עבר על חוק פלילי של מדינתו אלא ביצע את המוטל עליו בהתאם לחוקי המלחמה ובהתאם להוראות של מפקדיו.

סטטוס שבויי מלחמה מחייב את הכוח השובה להתייחס אל שבוי המלחמה באופן אנושי, אוסר לענותו נפשית או פיזית, מחייב את שוביו לדאוג לצרכיו (מזון, ביטחון, טיפול רפואי, תכתובת עם משפחתו), להודיע לרשויות מתאמות על דבר שבייתו ולאפשר לו ביקור של נציגי הצלב האדום הבין-לאומי. עם תום המלחמה יש לאפשר לשבוי המלחמה לשוב למדינתו. השבוי, מצדו, מחויב למסור לשוביו את פרטיו המזהים.

סעיף 4 באמנת ג'נבה השלישית קובע מי הם הזכאים לסטטוס של שבויי מלחמה:

- לוחמים, השייכים למבנה צבאי מאורגן, של אחד הצדדים בסכסוך, לרבות אנשי מיליציה ומתנדבים, הנופלים בשבי היריב.
- לוחמים מקבוצות התנגדות שונות של אחד הצדדים בסכסוך, הפועלים בתוך השטח שלהם או מחוצה לו, בכלל זה פעילות בשטחים כבושים או מחוצה להם, כל עוד מתקיימים לגביהם התנאים הבאים: הם מצויים במגננון הירארכי וסרים למרות הירארכית; מזהים את עצמם בסימן זיהוי המבחין אותם ממרחק; נושאים נשק באופן גלוי; נוהגים לפי כללי המלחמה.
- לוחמים בכוחות סדירים, הנאמנים לממשלה או רשות, שהכוח העוצר אינו מכיר בה.
- בני-אדם הנלווים לכוחות הלוחמים מבלי להימנות עליהם, סרים למרות הצבא ונושאים אישורים צבאיים: אזרחים בצוותי אוויר של כוחות הצבא, כתבים צבאיים, ספקים, אנשי שירות הרווחה.
- צוותים אזרחיים של כלי שיט ומטוסים.
- תושבים בשטח שאינו כבוש, אשר בהתקרב האויב נוטלים חלק בהגנה על עצמם, באופן ספונטני וללא יכולת להתארגן בכוחות צבא סדירים, בתנאי שהם נושאים נשק באופן גלוי ונוהגים לפי כללי המלחמה.

אמנת ג'נבה הרביעית 1949, אמנה חשובה זו דנה בהגנה על אוכלוסייה אזרחית במלחמה או תחת כיבוש. על האוכלוסייה האזרחית, שחובה להגן עליה, נמנים כל מי שאינם משתתפים בלחימה.

"The enemy should be attacked but civilians should be protected even if they are together with the enemy", Militia member, Somalia, People on War consultation, ICRC, 1999.

"צריך לתקוף את האויב, אך האוכלוסייה האזרחית חייבת להיות מוגנת, אפילו אם היא יחד עם האויב" איש מיליציה, מסומליה, בהתייעצות של 'אנשים על מלחמה' - ציטוט מאתר הצלב האדום הבינ"ל, 1999 (תרגום חופשי)

בכל מדינה צריכה לקום רשות אשר תעקוב אחרי שבויי המלחמה ששבתה ותאסוף מידע אודותם. רשות זו תיידע את ארגון הצלב האדום (Central Tracing Agency in Geneva) וזה יעביר את המידע למדינותיהם ולמשפחותיהם של השבויים.

זוהי הזדענת?

עקרון ההגנה על אוכלוסייה אזרחית מבוסס על העובדה, שאף כי במהלך מאה השנים האחרונות אוכלוסייה אזרחית איננה משתתפת בלחימה, בכל זאת אזרחים הם הנפגעים (הרוגים ופצועים) העיקריים במאבקים מזוינים. לפיכך, האמנה קובעת כלל מרכזי, ולפיו אין לפגוע באוכלוסייה האזרחית וברכוש בעת מלחמה. חובת הגנה זו מוטלת על הכוחות הצבאיים והאזרחיים השונים. סעיף 32 באמנת ג'נבה הרביעית קובע:

“בעלי האמנה מסכימים במפורש שכל אחד ואחד מהם אסור לו לנקוט שום אמצעי שיש בו כדי לגרום לסבלם הגופני או להשמדתם של המוגנים אשר בידם. איסור זה חל לא רק על רצח, עינויים, עונשי גוף, השחתת גוף וניסיונות רפואיים או מדעיים שאין הטיפול הרפואי במוגן מצריכים, אלא גם על שאר מעשי אכזריות, אם בידי סוכנים אזרחיים ואם בידי סוכנים צבאיים”.

עקרון ההגנה על האוכלוסייה האזרחית מתבסס על העובדה, שהאוכלוסייה האזרחית איננה משתתפת בלחימה, ולפיכך יש איסור מוחלט לפגוע בה.

במקרה של כיבוש, היחסים בין הכוח הכובש לאוכלוסייה האזרחית משתנים. אין מדובר עוד במצב חירום זמני, שבו מתבצעת לחמה, אלא מצב זה הוא שגרתי ולעיתים אף ארוך טווח. לפיכך, המחויבות של הכוח הכובש כלפי האוכלוסייה האזרחית ורכושה גדלה, ועמה גדלה החובה לשמור על זכויות האדם שלה ולאפשר קיום חיים שגרתי. על הכוח הכובש מוטלת החובה להבטיח את הסדר והביטחון הציבוריים, מתוך כיבוד

המנהגים המקומיים. הזכויות והאיסורים שעל הכוח הצבאי חובה לשמור הן הם: הזכות לחיים; הזכות לחופש התנועה; הזכות לפרנסה; הזכות לדירה; הזכות לקניין; הזכות להליך הוגן; הזכות לטיפול רפואי; איסור על ענישה קולקטיבית; איסור על גירוש תושבים אל מחוץ לשטח הכבוש; איסור יישוב אזרחים של המדינה הכובשת בשטח הכבוש; איסור הפעלת לחץ לשיתוף פעולה עם הכוחות הכובשים; הזכות לתכנון סביבתי.

האמנה, כמסמך שמטרתו לאזן בין הצרכים הצבאיים לבין זכויות האדם, קובעת שבכל מקרה ומקרה על הכוח הכובש להתייחס לזכויות האדם, מתוך כבוד ויחס אנושי לאוכלוסייה האזרחית. יחד עם זאת, לכוח כובש מסורה הסמכות להגביל את חופש התנועה של אזרחים או להטיל סגר על שטח כבוש, רק אם פעולה זו נחוצה לחלוטין להשגת יעדים צבאיים, ועל כוח זה מוטלת החובה להוכיח זאת. הוכחה זו צריכה לענות על שלושה קריטריונים: האחד: צורך צבאי (האם פעולה זו אכן עונה על צורך צבאי הכרחי בכואו להתמודד עם איום מידי), השני: התאמת האמצעי למטרה. השלישי: פרופורציונליות (הפגיעה בזכויות האוכלוסייה האזרחית היא מעטה יחסית להישג הצבאי).

אזרחים הנוטלים חלק בלחימה, מסתכנים באיבוד זכותם להגנה כאזרחים ואינם נהנים מאותן זכויות של חיילים במדים, המוגדרים תחת סטטוס של שבוי מלחמה, אם הם נופלים בשבי. אנשים אלה צפויים לעמוד לדין לפי החוק הפלילי של המדינה שאסרה אותם.

עצירים בשטח כבוש אמנת ג'נבה הרביעית דנה בזכויותיהם של עצירים בזמן של כיבוש ומעגנת אותן: לפי סעיפי האמנה, על הכוח הכובש מוטלת החובה לאסור על הכאה או עינויים של עצירים, מוטלת החובה להסביר להם את עילת המעצר, לכבד את זכויותיהם (לאסרם בתחומי השטח הכבוש בלבד, לספק תנאי מחיה נאותים, מזון וטיפול רפואי, לאפשר קיום פולחן דתי, פעילויות חינוך ותרבות), ולאפשר קשר עם העולם שמחוץ לבית הכלא (ביקורים, דואר, שיחות טלפון) עם המשפחות ועם נציגים של ארגונים בין-לאומיים.

הפרות חמורות כל הפרה של זכות אדם היא קשה ופוגעת. יחד עם זאת, אמנת ג'נבה הרביעית הגדירה מספר הפרות חמורות של זכויות, אשר להן משקל רב יותר וחמור יותר בעת העמדה לדין על המבצעים הפרות אלה, והן בגדר פשעי מלחמה.

"הריגת מוגן במזיד, עינויו או יחס בלתי אנושי אליו, לרבות ניסיונות ביולוגיים, גרימת-זדון של סבל רב או חבלה חמורה בגופו או בכריאותו, גירושו או העברתו שלא בהיתר או כליאת מוגן שלא בהיתר, כפיית מוגן לשרת בכוחות מעצמה אויבת, או שלילת-זדון של זכויותיו של מוגן לשפיטה הוגנת וסדירה, שנקבעה באמנה הזאת, לקיחת בני ערוכה והריסתו והחרמתו של רכוש בקנה מידה רחב, שאין הכרח צבאי מצדיקן ושכובצו שלא בהיתר ומתוך הפקרות" (סעיף 147, אמנת ג'נבה הרביעית, 1949).

אמנות ג'נבה הן חלק מהמשפט המינהגי אמנה חשובה זו, יחד עם שלוש אמנות ג'נבה (ראשונה, שנייה ושלישית), אשר נוסחו בשנת 1949 ואמנות האג משנת 1907, הן חלק מהמשפט המנהגי המחייב את כל המדינות שהן צד לסכסוך מזוין, ללא התייחסות לחתימה של מדינה זו או אחרת על אמנות אלה או לאישורן.

לאחר 1949 המלחמות הרבות, שפרצו מאז ניסוח אמנות ג'נבה ב-1949, הוכיחו שלא די באמנות שנכתבו. יש לחזק ולחדד את ההוראות, ולתת משנה תוקף להגנה על אוכלוסיות שונות במלחמות ולהגנה על אוכלוסייה אזרחית, בפרט.

בעקבות הניסיון המלחמתי המר בווייטנאם נוספו בשנת 1977 שני פרוטוקולים (Additional Protocols) לארבע אמנות ג'נבה. שני פרוטוקולים אלה מחייבים רק את המדינות שחתמו עליהם, וזאת בניגוד לאמנות האג וג'נבה, המחייבות את כלל המדינות. יחד עם זאת, סעיפים מסוימים בפרוטוקול הראשון, נחשבים דין מנהגי, המחייב את כלל המדינות.

הפרוטוקול הראשון 1977, מרחיב ומפתח את הכללים, החלים על המדינות שהצטרפו לפרוטוקולים אלה, בזמן מאבקים מזוינים בעלי אופי בין-לאומי. הרחבה אחרת בפרוטוקול הראשון, היא החלתו גם על סכסוכים מזוינים, ובהם עמים לוחמים נגד שליטה קולוניאלית וכיבוש זר ונגד משטרים גזעניים, מתוך מימוש זכותם להגדרה עצמית. כך, לדוגמה, סעיף 1(4):

"המצבים אליהם מתייחסת הפסקה הקודמת כוללים סכסוכים מזוינים בהם לוחמים עמים נגד שליטה קולוניאלית וכיבוש זה ונגד משטרים גזעניים, תוך מימוש זכותם להגדרה עצמית כפי שעוגנה במגילת האומות המאוחדות ובהכרזה על עקרונות המשפט הבינלאומי בדבר יחסים ידידותיים ושיתוף פעולה בין מדינות בהתאם למגילת האומות המאוחדות"

פרוטוקול זה מרחיב את ההגנה על אזרחים במאבקים אלו, וכולל את החובה המוטלת על הכוחות הלוחמים להגן גם על האזרחים שלהם. פרוטוקול זה מחדד את עקרונות ההבחנה והיחסיות; את עקרון ההגנה מפני אלמנטים מסוכנים, כגון איסור פגיעה בסכרים, הגנה על הסביבה, על מבני תרבות ודת, ועל שדות תבואה. נוסף על כך, הוא אוסר על השתתפות ישירה של ילדים מתחת לגיל 15 בסכסוכים מזוינים.

שני עקרונות מרכזיים מופיעים בפרוטוקול זה: עקרון ההבחנה ועקרון היחסיות.

עקרון ההבחנה: הצדדים הנלחמים חייבים להבחין ולהבדיל בין מטרות צבאיות לבין אוכלוסייה אזרחית (בין שהיא אוכלוסיית האויב בין לאו) ורכוש אזרחי. הצדדים הנלחמים חייבים לכוון את התקפותיהם רק לעבר מטרות צבאיות, אסור להם להשתמש בנשק או בשיטות לחימה שמטבעם אינם מבחינים בין לוחמים ללא לוחמים. למשל, על פי הגישה, שבמרכזה זכויות האדם, מוקשים נגד בני אדם הם כלי נשק אסור לשימוש, משום שבעת השימוש בהם לא ניתן להבחין בין אוכלוסייה אזרחית ללוחמים.

עקרון היחסיות: הצדדים הנלחמים חייבים להימנע מהתקפות, שעלולות לסכן מאוד את האוכלוסייה האזרחית, או להגבילן, גם במחיר ויתור על הישג הצבאי.

הפרוטוקול הראשון מרחיב את הגדרת המושג אזרחים לאור הניסיון הנלמד בסכסוכים מזוינים בין-לאומיים שונים.

כפי שצוין לעיל, בפרוטוקול הראשון, מצוינים סעיפים הנחשבים דין מנהגי, המחייב את כלל המדינות. כך, לדוגמא, סעיף 48 הדין בעקרון ההבחנה בין לוחמים למוגנים, סעיף 51 הדין בעקרון היחסיות וסעיף 75 הקובע זכויות יסוד, ובהן החובה למתן יחס אנושי לכל בני האדם המצויים בידי אחד הצדדים לסכסוך, וכן הזכות להליך הוגן.

"ככל שהם נתונים להשפעת אחד מן המצבים אליהם מתייחס סעיף 1 לפרוטוקול זה, בני אדם המצויים בידי צד לסכסוך, ואשר אינם נהנים מיחס עדיף על-פי האמנות או על פי פרוטוקול זה, יזכו ליחס אנושי, בכל הנסיבות, וייהנו, לכל הפחות, מההגנה הקבועה בסעיף זה ללא כל הבחנה פסולה המבוססת על גזע, צבע, מין, שפה, דת או אמונה, השקפה פוליטית או אחרת, מוצא לאומי או חברתי, עושר, הורתו של אדם או מעמד אחר, או על כל אמת מידה דומה אחרת. כל צד יכבד את גופם, כבודם, אמונותיהם ומנהגי דתם של כל אותם בני אדם" [סעיף 75 (1)].

הפרוטוקול השני 1977, מתייחס לסכסוכים פנים-מדינתיים. הפרוטוקול מחזק ומרחיב עקרונות יסוד בסיסיים להגנה על חייהם וכבודם של כל הנמנים על הקבוצות המוגנות בסכסוכים פנימיים (אזרחים, לוחמים פצועים, שבויי מלחמה). פרוטוקול זה מצביע על מגמה שלפיה, גם בקונפליקט פנימי מזוין תהיה הבחנה בין לוחמים לשאינם לוחמים, וזאת כדי להרחיב את יריעת ההגנה ההומניטרית על בני-אדם רבים ככל האפשר.

מדינת ישראל חתמה על אמנות האג וג'נבה ואישררה אותן. אמנות אלו חלות על השטחים הכבושים והן מחייבות את ישראל גם מחייבות את ישראל גם מתוקף היותן חלק מהמשפט המנהגי. ישראל לא חתמה אך היא מחויבת לסעיפים בפרוטוקול הראשון המוגדרים כחלק מהמשפט המנהגי.

המצב בישראל מדינת ישראל חתמה על אמנות האג וג'נבה ואישררה אותן. אמנות אלו חלות על השטחים הכבושים והן מחייבות את ישראל גם מתוקף היותן חלק מהמשפט המנהגי. ישראל איננה צד לפרוטוקולים הראשון והשני, עליהם לא חתמה אך היא מחויבת לסעיפים בפרוטוקול הראשון המוגדרים כחלק מהמשפט המנהגי.

למרות צעדים אלה של חתימה ואישרור, המביעים הצהרת כוונות ומחויבות, מצב זכויות האדם בשטחים הכבושים מאז 1967 הוא חמור, הן בסוג הפרות והן באינטנסיביות שלהן.

הזכות לחיים הזכות לחיים מופרת שוב ושוב. אנשים, נשים וילדים נהרגים בפעולות צבאיות מהיבשה או מהאוויר, פעולות שאינן מבחינות בין אוכלוסייה אזרחית ללוחמים. פעמים רבות הרג זה מוסבר בתואנה של "ביטחון המדינה והחיילים", "מניעת טרור", "טעות מצערת" ועוד. חופש התנועה מופר כאשר אזרחים נתונים לעוצר מתמשך ואיסורים מוטלים על השימוש בכבישים או בכלי תחבורה. הפרה זו גוררת פגיעה בזכותם של הפלסטינים להתפרנס ולעבד את אדמותיהם ובכנישות לשירותי רפואה ולחינוך.

הריסת בתים הפרה נפוצה אחרת שצה"ל נוקט, היא מדיניות הריסת הבתים בתואנות שונות: א. במסגרת פעילות צבאית, כגון לצורך חשיפת שטח. במהלך שנת 2004 נהרסו 1,356 בתים (מנתוני 'בצלם').

ב. כאמצעי לענישה ולהרתעה של משפחותיהם של חשודים בפעילות עוינת. 675 בתים נהרסו בתקופה שבין אוקטובר 2001 ועד לינואר 2005 (מנתוני 'בצלם').

ג. הריסת בתים שנבנו ללא רשיון, במהלך שנת 2004 נהרסו 253 בתים (מנתוני 'בצלם').

מבדיקות שנעשו עולה תמונה קשה, ולפיה צה"ל משתמש באמצעי הריסת בתים ללא קשר לצרכים צבאיים מוכחים. זאת בניגוד לכללי המשפט הבין-לאומי ההומניטרי. חשוב לציין, שכרוב המקרים הנפגעים הם אזרחים חפים מפשע. אמנת ג'נבה קובעת באופן מפורש, כי:

"אסור למעצמה הכובשת להחריב נכסי מקרקעים או להשמיד נכסי מטלטלים השייכים ליחיד או לרבים או למדינה או לרשויות ציבוריות אחרות, או לארגונים חברתיים או שיתופיים, אלא אם כן היו פעולות צבאיות מחייבות לחלוטין את ההחרבה וההשמדה האלה" (מתוך: אמנת ג'נבה הרביעית, סעיף 53).

בחודש פברואר 2005 הוגשו לרמטכ"ל המלצותיה של וועדה בראשות האלוף אודי שני, ראש אגף התקשוב במטכ"ל, אשר בחנה את מדיניות הריסת הבתים. הוועדה המליצה להפסיק לחלוטין את הריסת הבתים לצורך ענישה, משום שצעד זה אינו ממלא צורך צבאי ובעיקר מעורר טינה ואיבה בקרב הפלסטינים. ועדה אחרת עומדת בפני מסירת המלצותיה בנוגע לפרשה ספציפית של הרס בתים בחאן-יונס. בשתי ועדות אלה יש משום שינוי מסוים במדיניות צה"ל, הממליץ לחזור ולבדוק את פעולות הצבא ולהתאימן לכללי המשפט הבין-לאומי ההומניטרי.

מדיניות ההתנחלויות

יישוב אזרחים ישראלים (התנחלויות) בשטחים הכבושים מתבצע ללא הרף על-אף שהוא אסור על-פי המשפט הבין-לאומי (לפי סעיף 49 באמנת ג'נבה הרביעית). הקמת מערך ההתנחלויות וחזוקו הביא לקיומו של משטר כיבוש, המקיים שתי מערכות נורמטיביות שונות, הנותנת למתיישבים היהודים בשטח הכבוש עדיפות על פני התושבים המקומיים הפלסטינים. האוכלוסייה היהודית כפופה לחוק הישראלי, האזרחי והפלילי בעוד שעל האוכלוסייה הפלסטינית חל החוק הצבאי.

גדר ההפרדה

שלב חדש בהשתתת משטר הכיבוש בשטחים הוא בניית גדר ההפרדה. גדר זו, לא רק גורמת להפרות נוספות בזכויותיה של האוכלוסייה הפלסטינית, אלא שהיא פוגעת בכל רקמת החיים. לגדר ההפרדה השפעות רבות על חיי התושבים הפלסטינים, וזו הפכה את חייהם לקשים ממש: הגדר מפרידה בין אנשים מאותו הכפר, בין קרובי משפחה, בין תושבים למקורות פרנסתם ולשדותיהם; בין תלמידים למוסדות החינוך; בין תושבים לבין מוקדי חייהם; לצורך בנייתה הופקעו קרקעות של תושבים פלסטינים. תוואי הגדר מעיד על השיקולים המדיניים, שעמדו בראש סדר העדיפות של המתכננים, ולא דווקא צורכי הביטחון. התייחסות בין-לאומית לנושא גדר ההפרדה ניתן למצוא בחוות הדעת המייעצת של בית הדין הבין-לאומי לצדק בהאג, כפי שנמסרה בתאריך 9.7.2004 (הרחבה בנושא בעמוד 25).

הגדר מפרידה בין אנשים מאותו הכפר, בין קרובי משפחה, בין תושבים למקורות פרנסתם ולשדותיהם; בין תלמידים למוסדות החינוך; בין תושבים לבין מוקדי חייהם; לצורך בנייתה הופקעו קרקעות של תושבים פלסטינים.

עצירים פלסטינים ישראל פוגעת בזכויותיהם של העצירים הפלסטינים לכבוד, לתנאי כליאה נאותים ולקשר עם העולם שמחוץ לכלא. ההפרה החמורה ביותר היא מקרים רבים של עינויים גופניים או פסיכולוגיים, הפוגעים בגופם ובנפשם של עצירים. עינויים אלה כוללים אלימות פיזית, הצבה בתנחות מכאיבות, הידוק מכוון של אצבעות, טלטול אלים, מניעת שינה וכבילה ממושכת באזיקים מאחורי הגוף. בספטמבר 1999, קבע בג"צ

שאינו להתיר בישראל שימוש בעינויים בחקירות השב"כ, ובכך קיבל את העתירות נגד השימוש בעינויים שהגישו ארגוני זכויות האדם. למרות פסקה זו, לפי דו"ח הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל מחודש ספטמבר 2001, עשרות פלסטינים היו נתונים לעינויים ולצורות אחרות של התעללות. במחצית הראשונה של שנת 2003 העריך הוועד שבכל חודש היו מאות פלסטינים נתונים לעינויים ולצורות אחרות של התעללות. הפרות אחרות הן פגיעה בזכותם של עצירים להיפגש עם עורכי-דינים ולקבל ביקורי משפחות, ופגיעה בזכות לחינוך, כגון שלילת זכאותן של אסירות פלסטיניות להיבחן בבחינות הבגרות, כאמצעי ענישה. תנאי כליאה קשים מופעלים גם כנגד ילדים עצירים. במהלך האינתיפאדה השנייה נעצרו ונאסרו כ- 3,000 קטינים (מתחת לגיל 18). נכון ל- 10.1.2005 היו עצורים 344 ילדים (מנתוני הארגון הבין-לאומי לזכויות הילד, הענף הפלסטיני (Defense for Children International, Palestine Section)).

חיסולים ממוקדים אחת משיטות הלחימה שצה"ל נוקט היא חיסולם של פלסטינים, החשודים במעורבות בפעילות כנגד ישראל. זו מדיניות של הוצאה להורג ללא משפט והיא עומדת בניגוד גמור לזכות לחיים ולזכות למשפט הוגן. מעבר לאי חוקיותה ולאי מוסריותה של מדיניות החיסולים, פעמים רבות הירי אינו מדויק ומתבצע מהאוויר. כתוצאה מכך, אזרחים פלסטינים רבים נהרגים או נפצעים. אחת הדוגמאות הקשות היא ההתנקשות בחייו של סלאח שחאדה, ביולי 2002, כאשר צה"ל הטיל פצצה במשקל טונה אחת מהאוויר. כתוצאה מכך, נהרגו מלבד סלאח שחאדה 14 אזרחים, חלקם ילדים, נפצעו 150 בני אדם ובתים רבים נהרסו. בכך הפר צה"ל את עקרונות ההבחנה והיחסינות, המעוגנים במשפט ההומניטרי. מעשים אלה של צה"ל מעוררים ביקורת פנימית ובין-לאומית על מעשיו, ולראייה, הוקפאה מדיניות זו בפברואר 2005 אך עדיין נשמעות ביקורות מארגוני זכויות אדם על אי הפסקתה המוחלטת.

אחד הארגונים המתעדים הפרות של זכויות אדם בשטחים הכבושים, הוא ארגון "Human Rights Watch", ולדבריו:

"Assassinations policy. Israeli forces killed some 97 individuals under its assassinations policy in 2003, and injured 500 others. More than half those killed were civilian bystanders. At least some of these attacks were indiscriminate and disproportionate, including an operation on 21 October 2003 in Gaza city that killed 12 civilians". (Briefing to the 60th Session of the UN Commission on Human Rights, January 2004).

"מדיניות החיסולים. כוחות הצבא הישראלי הרגו כ- 97 תושבים במסגרת מדיניות החיסולים, במהלך 2003, ופצעו כ- 500 נוספים. למעלה ממחצית ההרוגים היו אזרחים שנקלעו למקום. לפחות חלק מהתקפות אלה היו חסרות פרופורציה ונעשו ללא הבחנה בין לוחמים לאזרחים, למשל הפעולה כ-21 באוקטובר 2003 בעיר עזה, במהלכה נהרגו 12 אזרחים". מתוך: תדריך במסגרת הוועדה לזכויות אדם באו"ם, ינואר 2004 (תרגום חופשי).

פיגועי התאבדות בשטח ישראל במהלך האינתיפאדה השנייה תקפו לוחמים פלסטינים אוכלוסייה אזרחית ישראלית, בין היתר באמצעות פיגועי התאבדות באוטובוסים וירי טילי קסאם לעבר יישובים ישראלים. גם פעולות הן הפרה חמורה של המשפט הבין-לאומי ההומניטרי.

"מי שמוציאים לפועל פיגועי התאבדות אינם "קדושים מעונים" אלא פושעי מלחמה, וכך גם מי שמסייעים לתכנון פיגועים כאלה. ההיקף של פיגועים אלה והאופי השיטתי שלהם מציבים אותם בקטגוריה נפרדת ממעשים אסורים אחרים, שמבוצעים בתקופות של עימות. פיגועים אלה משתייכים באופן ברור לקטגוריה של פשעים נגד האנושות" [נקנת רות', מנכ"ל ארגון Human Rights Watch].

כלי נשק אסורים

בעקבות המצאות טכנולוגיות חדשות ולאור שינויים בתפיסות מוסר וחברה, נחתמו במהלך השנים אמנות רבות בדבר ההגבלות על שימוש, ייצור וסחר בכלי נשק, שאינם עולים בקנה אחד עם עקרונות המשפט הבין-לאומי ההומניטרי ובפרט עם "עקרון ההבחנה" בין אוכלוסייה אזרחית ללוחמים - כגון כלי נשק כימיים, ביולוגיים. אחדות מהאמנות בדבר השימוש בכלי נשק אסורות על שימוש בכלי נשק, הגורמים לסבל מיותר, כגון כלי לייזר מעוררים וכלי נשק שלא ניתן להותם בבדיקת רנטגן.

כלי נשק האסורים בשימוש נחלקים לקטגוריות אחדות:

א. כלי נשק האסורים מתוקף המשפט המנהגי, כגון כדורי "דום-דום", כלי נשק המכילים רעלים או הגורמים לסבל מיותר.

ב. כלי נשק האסורים לשימוש משום שפגיעתם אינה מבחינה בין לוחמים למוגנים, מתוקף עקרון ההבחנה והיחסיות, הגם שאינם מצוינים במפורש באמנות, כגון נשק גרעיני ופלאשט.

ג. כלי נשק האסורים לשימוש רק במדינות, שחתמו על אמנות ספציפיות בנושא ואישררו אותן, כגון מוקשים נגד בני-אדם, נשק עם לייזר הגורם לעיוורון תמידי, נשק המכיל חלקיקים שאינם ניתנים לזיהוי באמצעות רנטגן.

המשפט הבין-לאומי ההומניטרי בכלל והאמנות המגבילות את השימוש בכלי נשק מסוימים בפרט, באים להגן על זכויות האדם ולאזן בין הצרכים הצבאיים לבין הצרכים האנושיים האוניוורסליים, כפי שהם באים לידי ביטוי בתפיסת זכויות האדם. אחת הדוגמאות הממחישות ביותר את שמירת זכויות האדם בתחום כלי הנשק היא הנשק מסוג "פלאשט" וההתדיינות אודות השימוש בו בצה"ל.

לנוכח המציאות, שבה כ-83% מהנפגעים מהמוקשים הם אזרחים תמימים ולא לוחמים, נחתם בשנת 1997 הסכם אוטווה, האוסר להשתמש, לאגור, לייצר, או לסחור במוקשי אדם.

פלאשט פגז שבעת פיצוצו מתפזרים אלפי חיצו פלדה קטנים, ובכך נוצר "שטח פגיעה" רחב, שכל מי שנמצא בו - קטנים סיכויו להינצל, בין שהוא לוחם בין שהוא אזרח. כל שימוש בפגז זה מסכן לוחמים ואזרחים ופוגע בהם, ללא יכולת להבחין בין השניים או לכוון את הפגיעה רק למטרה צבאית. נשק זה, הגם שאינו מצויין במפורש באמנות בין-לאומיות בדבר הגבלות על השימוש בכלי נשק, הוא אסור משום שימוש בו מפר את עקרון ההבחנה.

הפלאשט, נשק מתוצרת אמריקאית, מצוי בידי ישראל החל במלחמת יום הכיפורים. במהלך האינתיפאדה השנייה עשה בו צה"ל שימוש ברצועת עזה. עמותת "רופאים לזכויות אדם" והמרכז הפלסטיני לזכויות אדם עתרו לבג"ץ נגד פרקטיקה זו שהביאה למותם של 12 בני-אדם שלא השתתפו בלחימה. העמותות טענו שנשק זה מנוגד לכללי המשפט הבין-לאומי ההומניטרי, משום שהוא פוגע ללא הבחנה גם במי שאינם נוטלים חלק בלחימה ומסב סבל מיותר לנפגעים. בג"ץ, בפרשנות צרה ובהיצמדות למילה הכתובה ולא לרוח הדברים, החליט שהפלאשט אינו מצויין במפורש באמנות, שישראל חתומה עליהן, ולכן אין מניעה להשתמש בפגזים אלה.

מוקשים בשנת 1980 נחתמה האמנה, הקוראת להגביל את השימוש במוקשים נגד בני-אדם וכלי-רכב ולסמן את מקום הימצאות המוקשים. לנוכח המציאות, שבה כ-83% מהנפגעים מהמוקשים הם אזרחים תמימים ולא לוחמים, נחתם בשנת 1997 הסכם אוטווה, המחזק את הכללים והאיסורים שנקבעו באמנה הראשונה, והאוסר לאגור וליצור מוקשי אדם או להשתמש ולסחור בהם. כמו כן ההסכם מורה לסייע בניטרולם ובסילוקם. מדינות רבות החליטו להצטרף להסכם אוטווה. מדינת ישראל חתמה על האמנה משנת 1980 אך לא חתמה על הסכם אוטווה משנת 1997.

פעולות תגמול

בסכסוכים מזוינים שונים, כגון בסכסוך הישראלי-פלסטיני, עולה השאלה של פעולות תגמול. זוהי שאלה מוסרית, המעורבים בה כעס, תסכול ותחושות נקם. מנסחי המשפט הבין-לאומי ההומניטרי התייחסו לסוגייה זו והתמודדו עם השאלה המרכזית: האם כאשר צד אחד מפר את כללי המשפט הבין-לאומי ההומניטרי, מותר לצד השני להשיב באותו המטבע?

התשובה לשאלה זו היא שלילית. פעולות תגמול נגד מוגנים (אזרחים, שבויי מלחמה ולוחמים פצועים וחולים) ונגד רכוש מוגן (רכוש אזרחי, סביבה) הן אסורות. פעולות תגמול אלה, באם מתבצעות, הן לא חוקיות, לא מוסריות ולא בהכרח ישנו דבר בקרב מקבלי ההחלטות או יחישו את כוחו הצבאי של הצד השני, ואולי אף ההפך. יחד עם זאת, מותר להגיב ולבצע פעולת תגמול, כל עוד פעולת תגמול זו איננה מכוונת כלפי אנשים מוגנים ורכוש מוגן. התרת פעולות תגמול אלה, מעלה את החשש להסלמת המאבק ועל-פי רוב פעולות התגמול תגרורנה פעולות חוקיות ולא-חוקיות של הצדדים המעורבים. לאור זאת, הדעה הכללית היא שיש למצוא דרכים חוקיות להגיב על מעשים לא-חוקיים של הצד השני, כגון הפעלת דעת קהל בין-לאומית, דרישה לענישה ופיקוח בין-לאומיים.

אוכלוסיות הזכאיות להגנות מיוחדות

ילדים זוהי אחת האוכלוסיות הפגיעות ביותר במצבי מלחמה. הילדים נפגעים כפליים, הן כאזרחים והן כילדים-חיילים, שני סוגי הפרות של זכויות אדם הנמצאות במגמת עלייה. כאזרחים, לעתים קרובות נשללת מהם הזכות לחינוך, לטיפול רפואי ולתזונה ראויה, החשובה מאוד בעיקר לילדים. בסכסוכים מזוינים מסויימים ילדות ונערות הפכו להיות קרבן לאונס ולניצול מיני, לעתים באופן שיטתי, כאמצעי לחימה.

תופעת הילדים-החיילים הופכת להיות נפוצה יותר ויותר בסכסוכים מזוינים. מחד גיסא, הם עדיין ילדים, ומאידך גיסא הם כבר נדרשים להשתמש בנשק, שבו הם יכולים להרוג ללא הבחנה. ילדים מחומשים בנשק אוטומטי, שלעתים גדול ממידות גופם. ילדים-חיילים מסוכנים אף יותר מלוחמים בגירים בשל העובדה, כי בהיותם ילדים אין ביכולתם להבין את משמעות המלחמה, קל וחומר את ההשלכות של מעשיהם.

ילדים שסירבו להלחם, הוצאו להורג או הוטל בהם מום. חלק מילדים-חיילים אלה אולצו לבצע תחת איומים מעשי רצח, עינויים והשפלות באזרחים אחרים.

מועצת הביטחון של האו"ם העריכה בחודש פברואר 2005, שישנם כ-250,000 ילדים, המגויסים למלחמות או נאלצים להשתתף בהן. לעתים קרובות הם נחטפים לשם כך מבתיהם וממוסדות החינוך. לדוגמא, במלחמת האזרחים בסיריה-לאון, יש עדויות על מקרים, ובהם ילדים ונערים מתחת לגיל 18 נאלצו להילחם לצד כוחות הביטחון. אלו מהם שסירבו להילחם, הוצאו להורג או הוטל בהם מום. אחדים מילדים-חיילים אלה אולצו לבצע תחת איומים מעשי רצח, עינויים והשפלות באזרחים אחרים.

מצבם הנפשי של הילדים ובני-הנוער שהשתתפו בלחימה הוא לעתים קרובות קשה. הם זקוקים לעזרה, שתסייע להם להתמודד עם הטראומות שחוו. בעשור שבין 1986-1996 נהרגו במלחמות כ-2 מיליון ילדים, למעלה מ-4 מיליון נותרו נכים ולמעלה מ-10 מיליון ילדים נותרו עם פגיעות נפשיות וטראומות.

“For children, the deepest scars of war and flight are the hidden ones. Loss of childhood and education, and the horror of flight, rape and forced combat cut deep into the psyche of children. The results can be loss of trust, aggressive behavior and tendency toward revenge, which, in time, may manifest in another cycle of violence.” (Graca Machel, former Minister of Education in Mozambique and the author of the 1996 UNICEF report “Impact of Armed Conflicts on Children.”)

“עבור ילדים, הצלקות העמוקות ביותר ממלחמה וממנוסה מפניה, הן הצלקות הסמויות. אובדן הילדות והחינוך, וזיכרונות האימה מרגעי המנוסה, האינסוף והמלחמה הכפויה מותרים צלקות כנפשם של הילדים. תוצאות צלקות אלה יכולות להיות אבדן האימון, התנהגות אלימה ונטייה לנקמות אשר בתורה, עלולה להתגלות במעגלי אלימות נוספים” גרסה מכיל, שר החינוך לשעבר במוזמביק, ומחבר דו"ח יוניציף בשנת 1996: “השפעות מאבקים מזוינים על ילדים” (תרגום חופשי).

הפרוטוקול הראשון של אמנות ג'נבה משנת 1977 הגדיר את גיל 15 כגיל המינימום לגיוס לכוחות חמושים ולהשתתפות פעילה בלוחמה. בשנת 2000 הציע האו"ם פרוטוקול לאמנה לזכויות הילד בנוגע לילדים-חיילים, האוסר על גיוס-חובה של ילדים ונוער מתחת לגיל 18 ועל השתתפותם במאבקים מזוינים. פרוטוקול מוצע זה נכנס לתוקף בשנת 2002 כאשר עשר מדינות אישרו אותו. באוקטובר 2004 נמנו 78 מדינות, שחתמו על הפרוטוקול.

נשים אוכלוסייה נוספת, הנפגעת קשות במצבי מלחמה, היא הנשים. לצד הפגיעה הנשים נפגעות במלחמה באופן דומה לכלל האוכלוסייה האזרחית, הן מאוימות בנפשו, מנועות מגישה לפרנסה ולטיפול רפואי. יחד עם זאת הנשים עלולות למצוא את עצמן במצבי פגיעות נוספים, הנובעים מהיותן נשים, כגון פגיעות של אונס שיטתי, היריון כפוי, עיקור כפוי, זנות כפויה או הפיכתן לנשים נסחרות לשם עבדות מינית. האמנות הבין-לאומיות מגדירות את הכללים, שיש לנקוט כלפי נשים, אזרחיות ושבויות מלחמה.

"נשים יוגנו במיוחד מפני התקפה על כבודן, ובעיקר - מפני אונס וכפיית זנות, או מפני כל צורת התקפה על צניעותן" (מתוך: אמנת ג'נבה הרביעית, 1949, חלק שלישי, סעיף 27).

פגיעות אלה הן מהפשעים המזעזעים והחמורים ביותר המבוצעים נגד נשים וילדות, אזרחיות או שבויות מלחמה. פשעים אלה, כאשר הם מבוצעים באופן שיטתי כחלק מאסטרטגיית לחימה, מוגדרים כפשעים נגד האנושות (הגדרה זו של פשע נגד האנושות מופיעה באמנת רומא משנת 1998).

זכויות נשים בשטחים הכבושים בידי ישראל הפרות מרכזיות של זכויות הנשים הפלסטיניות בשטחים הן תוצאות של הגבלות חופש התנועה והשלכותיו, ושל הריסות בתים. בעקבות הגבלות חופש התנועה, הפרה ההופכת להיות תכופה יותר ויותר, מופרות זכויותיהן של נשים לטיפול רפואי בכלל, ולטיפול רפואי הקשור להיריון והולדה בפרט. 31% מהנשים ההרות סובלות מאנמיה. שיעור הלידות בבית עלה מ 5.2% בשנת 2000 ליותר מ 30% בשנת 2003. בתקופה שבין ספטמבר 2000 לאוקטובר 2004, ילדו 61 נשים במחסומים, 36 מהן ילדו תינוקות מתים (מנתוני האו"ם).

סוג אחר של הפרות זכויות אדם שנשים חשופות במסגרתו לפגיעות נוספת, הוא הריסות בתים. עבור נשים רבות, הבית הוא המרחב המוגן, ובו הן מוגנות יחד עם ילדיהן. הרס הבית הוא אירוע טראומטי לכל אדם, על אחת כמה וכמה לנשים, המגדלות בו את ילדיהן.

האמנה בדבר זכויות הילד נחתמה בשנת 1989, ומעגנת את זכויותיהם של הילדים, בעתות שלום או מלחמה. האמנה מדגישה את החובה המוסרית לדאוג לצרכים השונים של הילדים.

זוהיזענת?

פיקוח ואכיפת המשפט הבין-לאומי ההומניטרי

וזכויות האדם

ישנם אמצעים שונים ליישום האמנות הבין-לאומיות במצבי מלחמה. האמצעים כוללים: חקיקת חוקים; שימוש בכלי הפיקוח והשפיטה ברמה בין-לאומית ולאומית; חינוך והסברה.

המערכת החוקית הכוללת את המשפט הבין-לאומי הפומבי (המורכב מאמנות בין-לאומיות ומהמשפט המנהגי), את המשפט הבין-לאומי הפרטי ואת המשפט הלאומי. להלן, התייחסות למשפט הבין-לאומי בלבד.

המשפט הבין-לאומי הוא המשפט הבין-לאומי הפומבי (Public International Law) של מדינות העולם. החוק הבין-לאומי הוא מכלול החוקים הקיים בין המדינות ונקבע מתוך הידברות ומו"מ ביניהן. החוק הבין-לאומי מסדיר ומווסת את היחסים בין המדינות, לדוגמת החוק הבין-לאומי הפומבי המסדיר את המסחר, התחבורה והדואר בין המדינות, או החוק הבין-לאומי המכיל את המשפט ההומניטרי, שנועד לנסח כללי מלחמה ולהגן על אוכלוסיות מוגנות במאבקים מזוינים.

ישנם שני אופנים לקליטת החוק הבין-לאומי בחוק הלאומי: האופן הראשון, במערכת המוניסטית אמנות בין-לאומיות נקלטות באופן ישיר למשפט הפנימי של המדינה ברגע שאישררה אותן. תהליך אישור האמנות משתנה ממדינה למדינה. עם אישורן של האמנות, ניתן לפנות לערכאות השיפוטיות ולדרוש את אכיפתן באמצעות המדינה. למשל, במדינה מוניסטית, שאישררה את האמנה הבין-לאומית בדבר זכויות פוליטיות ואזרחיות, אזרח, שטוען כי המדינה הפרה את זכותו לחופש התארגנות, יכול לפנות לערכאות ולדרוש את אכיפת הסעיפים הרלוונטיים מתוך האמנה, באופן דומה לכל סעיף וחוק אחרים שנחקקו בפרלמנט.

משפט מנהגי (Customary law):
נורמות התנהגות, המקובלות על
החברה הבין-לאומית, בין שהן
מנוסחות בטקסטים ובין שלא
- מחייבות אוטומטית, דוגמת חוק
כתוב, את כלל המדינות, ולהן מעמד-
על של חוק בין-לאומי.

האופן השני, במערכת הדואלית, לא מסתפקים באישור האמנה, אלא נדרש עוד צעד חקיקתי לקליטתה. יש צורך בחקיקה מפורשת, הקולטת את האמנה למשפט הפנימי. יודגש, כי ברוב המדינות הדואליות, שבהן נדרש אקט חקיקתי לקליטת אמנות, אמנה שאושררה אך טרם נקלטה באקט חקיקתי, משמשת כמקור פרשני של חקיקה קיימת. יחד עם זאת, אמנות, שהן חלק מהמשפט המנהגי, כגון אמנות ג'נבה, תקפות ומחייבות את המדינה גם ללא קליטתן לחוק הפנימי.

במשפט הבין-לאומי יש למדינות תפקיד חשוב ומשמעותי ביישום הוראות החוק, כיוון שלהן ניתן הכוח הן להכריז כללים ולחוקק חוקים והן לפקח על אכיפתם ולהעמיד לדין חשודים בהפרותיהם, מתוך שיתוף פעולה ביניהן. עיקרון זה מחזק את תפקיד המדינה במערכת הבין-לאומית, אך גם בידי הקהילה הבין-לאומית ישנם כלים שונים, ובהם ההוקעה הפומבית והטלת סנקציות שונות. אמנם כלים אלה אינם שווים ערך להעמדה לדין, אך בעצם העובדה שאין מדינה המעוניינת בהיבדלות משאר המדינות ובהטלת סנקציות עליה, ניתן לראות מנגנון חיזוק ליעילות המערכת הבין-לאומית.

דוגמא לכוחו ולחשיבותו של החוק הבין-לאומי, היא הדוגמא של משפט מנהגי (Customary law): נורמות התנהגות, המקובלות על החברה הבין-לאומית, בין שהן מנוסחות בטקסטים ובין לאו, מחייבות אוטומטית, דוגמת חוק כתוב, את כלל המדינות, ולהן מעמד-על של חוק בין-לאומי. כך, מדינה, המפרה זכויות אדם במלחמה, איננה יכולה לטעון, שמשום שלא חתמה על האמנות, האוסרות הפרות אלה, היו מעשיה חוקיים (גם אם לא מוסריים). מעשיה של מדינה זו הם לא חוקיים ולא מוסריים.

המצב בישראל

המערכת בישראל היא דואליסטית. מדינת ישראל חתמה על חלק מהאמנות המרכזיות ואישררה אותן: ישראל חתמה על אמנות האג וג'נבה - אמנות הנחשבות משפט מנהגי - ואישררה אותן, אך לא על הפרוטוקול הראשון והשני. במעשה זה הצהירה ישראל על כוונותיה ועל מחויבותיה. יחד עם זאת, כדי שלאמנות יהיה תוקף של חקיקה במשפט הישראלי הפנימי, על המחוקק לאמץ את הוראות האמנה בחקיקה ישראלית. אין היום חקיקה ישראלית, המאמצת את האמנות הבין-לאומיות הדנות בכללי מלחמה. לאמנות, שאותן אישררה המדינה, יש במשפט הישראלי מעמד של מסמכים מנחים בלבד (לצורך פרשנות וביקורת על הרשויות), אך אין להן מעמד של חוק. בשטחים הכבושים, לעומת זאת, לאמנות העוסקות בהגנה על אוכלוסייה אזרחית בשטח הנמצא בתפיסה לוחמתית, יש תוקף מחייב מכוח המשפט הבין-לאומי. דוגמא לאמנה שכן התקבלה לתוך החוק הישראלי היא האמנה בדבר מניעתו וענישתו של פשע השמדת עם, אמנה שנחקקה בשנת 1948 ואומצה לתוך החוק הישראלי בשנת 1950.

לטענת מדינת ישראל, אמנות ג'נבה אינן חלות בשטחים הכבושים. לטענתה, השטחים, לפני שנכבשו, לא היו תחת ריבונות לגיטימית של מדינות אחרות (ירדן ומצרים) ולכן לא ניתן להתייחס אליהם כאל שטח כבוש. יחד עם זאת, הצהיר היועץ המשפטי לממשלה, בתחילת שנות ה-70, שישראל, אך שאיננה מחויבת דה-יורה, תקיים דה-פאקטו את ההוראות ההומניטריות, הכלולות באמנות אלו. עמדתה הרשמית של מדינת ישראל היא, כי כללי האג מחייבים, בהיותם דין מנהגי.

הקהילה הבין-לאומית וגופי שיפוט שונים, ארגונים לשמירה על זכויות אדם ומשפטנים מישראל ומחוצה לה אינם מקבלים טענה זו. לגישתם, אמנות ג'נבה חלות על השטחים הכבושים, וזאת משום שהשטח מוגדר כשטח כבוש, המצוי בתפיסה לוחמתית מתוקף המשפט המנהגי, וניתן לשפוט את פעולות הממשלה לאור משפט זה.

כל צד בסכסוך המזוין חייב לפקח על הנעשה באחריותו, בשטחו ועל ידי הכוחות שלו. על החיילים לדעת את החוק הבין-לאומי וכיצד עליהם לנהוג בסיטואציות שונות. חובה זו מוטלת על כל חייל ועל כל קצין, ועליו להבטיח, שהסרים למרותו אינם עוברים על החוק הבין-לאומי.

ישראל לפיכך, לא רק שמתעלמת מצורכי האוכלוסייה הפלסטינית אלא גם מתעלמת מהאוניוורסליות של האמנות ומתוקפן, המחייבים מדינה שכבשה אוכלוסייה אחרת.

גופים מפקחים בשטח המלחמה כיוון שמצב מלחמה מתרחש בין שני צדדים לפחות, צדדים ממדינות שונות או מקבוצות לאום שונות, השאלה מי מפקח על ניהול המלחמה ועל הפרות זכויות האדם היא מהותית וחשובה ביותר. השאלה בעלת תוקף רב, בין היתר משום שפיקוח בזמן משבר, כגון במלחמה, הוא קשה אך חיוני ביותר. כיום, אין גוף שיטור בין-לאומי, שיפקח על ניהול המלחמות. יחד עם זאת, נעשו מספר צעדים כדי למצוא תשובה לשאלה "מי מפקח".

בראש ובראשונה, כל צד בסכסוך המזוין חייב לפקח על הנעשה באחריותו, בשטחו ועל ידי הכוחות שלו. על החיילים לדעת את החוק הבין-לאומי וכיצד עליהם לנהוג בסיטואציות שונות. חובה זו מוטלת על כל חייל ועל כל קצין ועליו להבטיח, שהסרים למרותו אינם עוברים על החוק הבין-לאומי. אך בכך אין די, כיוון שבמקרים רבים פיקוח זה אינו יעיל או מהימן. למשל, לראשי הממשל, במקרים רבים, אין אינטרס להודות בהפרות של זכויות

אדם, שעשו הכוחות הלוחמים או אף אזרחים מטעמו. לכן יש עוד מספר מנגנונים, הבאים לעזרתם של אוכלוסיות אזרחיות ושל לוחמים, שזכויותיהם נפגעות.

התערבות צד ניטראלי הצד הנפגע יכול ליידע מדינות אחרות על ההפרות המתבצעות כלפיו ולעורר דעת קהל באמצעות התקשורת, שעשו להניב הטלת סנקציות שונות, כגון סנקציות כלכליות, או אף התערבות בין-לאומית. להתערבות זו יכולות להיות שלוש צורות: האחת, התערבות של מדינה, שהיא צד ניטראלי, שתקבל מנדט לפקח על אכיפת החוק הבין-לאומי. כל הצדדים המעורבים בסכסוך חייבים להסכים למינוי המדינה הניטראלית. השנייה, ארגון 'הצלב האדום' הוא בעל מנדט מיוחד לפעול במוקדי סכסוכים מזוינים. בדרך-כלל התערבותו כוללת הפעלת צוותים מקצועיים בשטח הלחימה ובמחנות שבויים, ותפקידו לפשר ולתאם בין הצדדים. השלישית, הוועדה לבדיקת ממצאים (ע"פ הפרוטוקול הראשון), שאף היא זקוקה לאישור כל הצדדים המעורבים, וועדות אחרות, המוקמות ע"י האו"ם והאיחוד האירופאי.

גופים שופטים השאלה "מי מעניש" או "מי שופט" מקבילה לשאלה "מי מפקח", וכאמור שתיהן מהותיות לאכיפת המשפט הבין-לאומי ההומניטרי. מי שמפר זכויות אדם, בין שהוא עושה זאת כפרט בין שחלק מקבוצה, צריך להישפט בהליך הוגן וצודק, ולרצות את עונשו, אם נגזר עליו כך.

ישנם אמצעים שונים, שניתן לנקוט כנגד מפרי החוק, ואף הם נחלקים לאמצעים המופעלים על-ידי גופים לאומיים ובין-לאומיים.

בתי משפט לאומיים: מי שמפר את החוק הבין-לאומי מבצע פשע, ובגינו ניתן להעמידו לדין במדינתו או במדינות זרות, שהרחיבו את סמכות השיפוט שלהן, באופן המאפשר העמדה לדין של זרים, החשודים בהפרות כללי המשפט הבין-לאומי ההומניטרי.

בתי משפט בין-לאומיים: מדינות החליטו על הקמת בתי דין בין-לאומיים לשפיטת חשודים בהפרות החוק הבין-לאומי, במקרים מסוימים, שבהם לא יכלו בתי הדין הלאומיים או לא היו מעוניינים לעשות זאת בעצמם.

מועצת הביטחון של האו"ם ייסדה בתי-דין "אד הוק" בזמן הקונפליקט ביוגוסלביה לשעבר (International Criminal Tribunal for the former Yugoslavia, 1993), ברואנדה (International Criminal Tribunal for Rwanda, 1994) ובסיירה לאון (International Criminal Tribunal for Sierra Leone, 2002). אחת היזמות האחרונות הוא הקמת בית הדין הבין-לאומי הפלילי הקבוע (ICC - International Criminal Court), אשר הוקם בשנת 2002, ובסיסו בהאג, ואף הוא פועל מתוקף אמנה בין-לאומית.

בית הדין הבין-לאומי הפלילי הוקם על-מנת להדגיש את האחריות הפלילית האישית ולהעניש את האנשים, שביצעו, או הורו לבצע, פשעים חמורים. פשעים אלה כוללים רצח עם, פשעים נגד האנושות ופשעי מלחמה.

הוקם כדי להדגיש את האחריות הפלילית האישית ולהעניש את האנשים הנושאים באחריות פלילית אישית, על שביצעו, או הורו לבצע, פשעים חמורים. פשעים אלה כוללים רצח עם, פשעים נגד האנושות ופשעי מלחמה. בית הדין שופט אנשים, אשר רשויות המשפט במדינותיהם לא מסוגלות או לא מעוניינות להעמיד אותם לדין, וכך מונע ממושעים אלה לחמוק מהעמדה לדין. בית דין זה מוסמך לשפוט חשודים באופן מידי, טרם סיום המלחמה. בית הדין פועל בהאג מאפריל 2002, לאחר שהסכם בדבר הקמתו של בין הדין נחתם ביולי 1998, בידי 139 מדינות,

ובניהן ישראל. כל מדינה שחתמה על האמנה, אך לא אישררה אותה, מחויבת שלא לפעול כנגדה. הואיל וישראל לא המשיכה את תהליך ההצטרפות ולא אישררה את האמנה, ישראל איננה צד לאמנה זו, אך כאמור איננה יכולה לפעול נגדה. הסיבה שישראל לא אישררה את האמנה היא סירובה לקבל את הקביעה, שיישוב אוכלוסייה כובשת בשטח כבוש מוגדר כפשע מלחמה.

המצב בישראל - פיקוח ואכיפה

בשטחים הכבושים, המצויים תחת שלטון צבאי ישראלי, זכויות אדם מופרות באופן שיטתי וקבוע. בישראל ישנם כמה מנגנוני פיקוח, ובהם בית המשפט הגבוה לצדק (בג"ץ), בתי דין צבאיים, השופטים בהתאם לחוק הצבאי, מנגנונים של ייעוץ משפטי בצבא ומשרת שומרון ויהודה (ש"י). יחד עם זאת, מנגנונים אלה אינם יעילים או מספקים, ואין הם מהווים מנגנון הרתעה מספק כלפי חיילים ואזרחים ישראלים, המפרים זכויות אדם בשטחים אלו. לדוגמא, במהלך ארבע וחצי השנים האחרונות הפרו חיילי צה"ל אלפי פעמים זכויות אדם וכללים של המשפט הבין-לאומי ההומניטרי כלפי האוכלוסייה הפלסטינית בשטחים הכבושים, כפי שפורטו לעיל. צה"ל פתח ב 672 חקירות בלבד, כתוצאה מהן הוגשו 104 כתבי אישום, ובעקבותיהם הורשעו 73 חיילים (נכון לפברואר 2005).

בישראל ישנם כמה מנגנוני פיקוח, ובהם בית המשפט הגבוה לצדק (בג"ץ), בתי דין צבאיים, מנגנונים של ייעוץ משפטי בצבא, משרת שומרון ויהודה (ש"י). יחד עם זאת, מנגנונים אלה אינם יעילים או מספקים.

יצוין, שפלסטינים, המפרים זכויות אדם של ישראלים, בשטחים הכבושים או בתוך הקו הירוק, נשפטים ונענשים על כך בחומרה ע"י רשויות המשפט בישראל.

אחת הסוגיות שעלו לסדר היום הציבורי והמבטאות פער בין התפיסה הלאומית הצרה לתפיסה הבין-לאומית הרחבה יותר, היא סוגיית גדר ההפרדה הנבנית בשטחים הכבושים. שני בתי דין נדרשו לסוגיה זו, בית דין לאומי בישראל - בית המשפט הגבוה לצדק (בג"צ) ובית הדין הבין-לאומי לצדק היושב בהאג (מיסודו של האו"ם). בעתירה,

שהוגשה לבג"ץ נגד תוואי הגדר המתוכנן באזור בית סוריק, נטען שהגדר בתוואי זה פוגעת בעקרון המידתיות ובזכויות הפלסטינים לקניין, לחופש תנועה ולפרנסה. לפיכך, בניית חלק זה של גדר ההפרדה, על שיקולי הביטחון שליוו את הקמתה, מהווה הפרה של עיקרון המידתיות (עיקרון שווה לעקרון היחסיות, שצוין בפרוטוקול הראשון של אמנות גינבה משנת 1977). שופטי בג"ץ קיבלו את טענות העותרים בדבר פגיעה זו. בית הדין הבין-לאומי לצדק היושב בהאג, בחוות דעת מייעצת של רוב רובם של השופטים מתאריך 9.7.2004 אף הרחיב וקבע שגדר ההפרדה בתוואי הקיים והמוצע היא בכחינת סיפוח שטחים כבושים ואיננה חוקית לפי המשפט הבין-לאומי ההומניטרי: השופטים ציינו, שבניית הגדר קובעת עובדה בשטח, שעלולה להיות סופית וקבועה, ובניית הגדר בתוואי המתוכנן אינה ניתנת להצדקה מסיבות ביטחוניות, ביטחון לאומי או סדר ציבורי. החשש של העותרים ושל בית הדין הוא מקביעת עובדות בשטח ושהתוצאה תהיה פגיעה קשה בזכויות האדם של הפלסטינים בשטחים הכבושים. לפיכך, ישראל נדרשת לפרק את החלקים מהגדר שנבנו בתוך השטח הפלסטיני ולפצות את התושבים הפלסטינים. נוסף על כך, קבעו השופטים שההתנחלויות אינן חוקיות, ואף בהן יש הפרה של המשפט הבין-לאומי ההומניטרי. השופטים התייחסו עוד לפרקטיקה, הנהוגה בידי ישראל, והיא משטר ההיתרים, שבמסגרתו המינהל האזרחי בשטחים, מחייב את התושבים הפלסטינים להצטייד באישורים שונים, כדי לנוע בשטחי הגדה, בהתאם לצרכים שונים - לימודים, פרנסה, טיפול רפואי. שתי פרקטיקות אלה, הגדר ומשטר ההיתרים, שישראל נוקטת בהם, גורמים להגבלות חמורות על חופש התנועה ופוגעים בזכות הפלסטינים להגדרה עצמית. השופטים קראו למועצת הביטחון של האו"ם לפעול לעצירת בניית הגדר ולמדינות, החתומות על אמנת גינבה, שלא להשלים עם בניית הגדר, ואף להבטיח שישראל תציית למשפט הבין-לאומי ההומניטרי.

חינוך והסברה

פעולות חינוך והסברה הן הצעד הראשון לקראת ייסוד חברה צודקת, המושתתת על ערכים אוניוורסליים של מוסר וצדק. פעולות אלה יעלו לרמת המודעות את הערכים המוסריים, את התשובות לשאלות מה נכון ומה לא נכון, ויגרמו לציבור הן להיות מעורב והן להפעיל ביקורת ציבורית כאשר מתבצעות הפרות.

אחד הכלים החשובים לקידום נורמות מוסריות וחוקיות בעת מלחמה, אשר יגנו וישמרו על זכויות האדם, הוא החינוך וההסברה. פעולות חינוך והסברה הן הצעד הראשון לקראת ייסוד חברה צודקת, המושתתת על ערכים אוניוורסליים של מוסר וצדק. פעולות אלה יעלו לרמת המודעות את הערכים המוסריים, את התשובות לשאלות מה נכון ומה לא נכון, ויגרמו לציבור להיות מעורב ולהפעיל ביקורת ציבורית כאשר מתבצעות הפרות וכאשר מתקבלות החלטות לא מוסריות. חינוך והסברה נכונים יכולים להפחית משמעותית את ההפרות ולמנוע מקרים, שבהם הפרות מבוצעות בתואנה של חוסר מידע. חשוב לציין, שחוסר מידע אינו פוטר מאחריות את מי שביצע עברות.

מתוך ראייה זו, הפורומים הבין-לאומיים והאמנות הבין-לאומיות מייחסים חשיבות רבה לתפקיד החינוך, המוטל על כל מדינה וקהילה. האמנות קוראות לכל המדינות החתומות לכלול את המסרים של האמנות ואת לימוד האמנות בחומרי הלימוד של אזרחיהן ושל חייליהן.

"בעלי האמנה מתחייבים להפיץ הפצה רחבה ככל האפשר, בימי שלום כבימי מלחמה, את נוסח האמנה הזאת בארצותיהם, וביחוד לכלול את לימודה בתכנית הלימודים הצבאית, ואם אפשר, גם בתכנית הלימודים האזרחית, כדי שעקרונותיה יהיו ידועים לכל האוכלוסייה כולה. כל רשות אזרחית, צבאית או משטרתית או כל רשות אחרת, הנוטלת על עצמה, בימי מלחמה, אחריות כלפי מוגנים, צריך שיהא בידה נוסח האמנה, ושתקבל הדרכה מיוחדת בהוראותיה" (אמנת ג'נבה הרביעית, סעיף 144).

על המדינות החתומות להקדיש תשומת לב רבה לנושא החינוך, לאזרחיהן בכלל ולחייליהן בפרט. חשיבות זו היא מכרעת, משום שעת מלחמה היא שעת המבחן לאותם חיילים ולאותם הוראות וערכים. הנורמות של החיילים בשטח נקבעות בשעת מבחן ונשפטות לאור כללי המשפט הבין-לאומי ההומניטרי. קרוב לוודאי שכללי המשפט ההומניטרי לא יכובדו ללא חינוך והסברה מקיפים ומספקים.

ארגון 'הצלב האדום והסהר האדום'

היסטוריה ואקטואליה

מטרת ארגון הצלב האדום היא לפקח על אכיפת המשפט ההומניטרי בעתות מלחמה. הארגון הוקם לצורך סיוע לפצועים ולחולים בשטחי מלחמה, וכיום זהו הארגון הגדול ביותר, העוסק בפיקוח על כללי המשפט הבין-לאומי ההומניטרי בשטחי מלחמה. הארגון פועל בכמה מישורים, ובהם פעילות בשטח (תיעוד, ביקור שבויי מלחמה, סיוע הומניטרי), פעילות דיפלומטית ופעילות חינוכית.

Henry Dunant - מייסד הארגון, נכח בשנת 1859 בקרב Solferino בין כוחות צרפת לאוסטריה, וארגן מתנדבים, שסייעו לטפל בפצועים ולהצילם. יזמה זו, שכיום נתפסת ככרורה מאליה, הייתה אז חריגה וחדשנית. פעילות זו הולידה בקרבו את ההכרה בחשיבות הניסיון למנוע מקרים אלה של סבל במלחמות הבאות. מבין מפעליו:

- יזם וייסד את ארגון 'הצלב האדום' (The International Committee of the Red Cross) בשנת 1863, יחד עם קבוצת אזרחים שווייצריים, במטרה לארגן ולהכשיר מתנדבים, שיוכלו לטפל בחיילים פצועים. הארגון מאז ועד היום נכח בסכסוכים מזוינים שונים, לשם המטרות הבאות: הגנה על אזרחים ואסירים; ביקור שבויי מלחמה ועצורים, ושמירה על הסודיות בדבר תוכן השיחות עמם; הגנה וטיפול בחולים ופצועים; איתורן ואיחודן של משפחות שנפרדו; השפעה על התפתחות המשפט ההומניטרי בסכסוך; שימוש בדיפלומטיה הומניטרית כדי לאלץ את הצדדים הלוחמים לכבד ולקיים את החוקים הבין-לאומיים בדבר שמירה על זכויות אדם במלחמות, באמצעות פיקוח ודיווח על המתרחש; עמידה בראש מערך ההפצה החינוכי של האמנות.

- יזם את הפורום להתדיינות ולאמנות: מתוך כוונה לקבוע כללים, שיחייבו את הלוחמים בעת המלחמה. מיזמה זו נולדה "אמנת ג'נבה הראשונה".

- ייסד את הקמתן של עמותות לאומיות במדינות שונות.

- הנרי דונאן היה הראשון לזכות בפרס נובל לשלום (1901) עבור הישגיו אלה.

- בשנת 1919 הוקמה הפדרציה הבין-לאומית של הצלב האדום והסהר האדום (ארגון גג לעמותות הלאומיות), שמטרתה לתאם פרויקטים בעתות שלום. במספר מדינות מוסלמיות סמל הסהר האדום מחליף את סמל הצלב האדום, אך המשמעות היא זהה - הגנה על אוכלוסייה אזרחית והגשת טיפול לפצועים וחולים.

בשנת 2004 פעלו 181 עמותות לאומיות של 'הצלב האדום' וכ- 30 עמותות לאומיות של 'הסהר האדום' בישראל פועל מגן-דוד-אדום כעמותה לאומית, ובשטחי פלסטין פועל (PRSC (Palestine Red Crescent Society) כעמותה לאומית.

זוהי הידעת?

MAGEN
DAVID
ADOM
IN ISRAELמגן דוד
אדום
בישראל

מגן דוד אדום בשנת 1950 התקבל בכנסת חוק מגן דוד אדום (להלן, מד"א), אשר קבע שמד"א תהיה העמותה הלאומית בישראל. סמל 'מגן דוד אדום' מוכר למעשה [דה-פקטו] כסמל בעל משמעות דומה, אך אינו מוכר רשמית על ידי מדינות הפדרציה. ניסיונות חוזרים ונשנים של מד"א (ועמותות לאומיות אחרות בעלות סמלים שונים) לקבל תוקף לסמל מגן דוד אדום, הובילו את ארגון הצלב האדום לשקול תוספת סמל, בצורת יהלום, ובתוכו ייתן מקום לסמלים שונים. על כן, לא התקבל ארגון מד"א לפדרציה הבין-לאומית של העמותות הלאומיות, אך הוא בעל מעמד של משקיף זוכה לתמיכה פיננסית וטכנית מהפדרציה הבין-לאומית של הצלב האדום.

P.R.C.S
Palestine Red Crescent Society

הסהר האדום הפלסטיני

העמותה הלאומית הפלסטינית הוקמה בשנת 1968, אינה חברה רשמית בפדרציה, כיוון שפלסטיין אינה מדינה החברה באומות המאוחדות. החל בשנת 1996 היא בעלת מעמד של משקיפה זוכה לתמיכה פיננסית וטכנית מהפדרציה הבין-לאומית של הצלב האדום.

רשימת מקורות

- תמונת שער, 'בצלם'.
- אהרוני, שרי ורולא דיב, 2004: **איפה הנשים כולן?, החלטת מועצת הביטחון 1325: היבטים מגדריים של הסכסוך הישראלי-פלסטיני**, פרדס הוצאה לאור.
- גביזון, רות וחגי שנידור, 1991: **זכויות האדם והאזרח בישראל, מקראה**, הוצאת האגודה לזכויות האזרח בישראל, כרך א'.
- גינבר, יובל, 2003: **חזרה לשגרת העינויים: עינויים והתעללות בעצירים פלסטינים במהלך המעצר והחקירה, ספטמבר 2001 - אפריל 2003**, הוועד הציבורי נגד עינויים בישראל, ירושלים.
- דינשטיין, יורם, 1983, **דיני מלחמה**, הוצאת שוקן.
- וולצר, מייקל, 1977: **מלחמות צודקות ולא-צודקות**, הוצאת עם עובד.
- סיבל, רובי, 2003: **משפט בינלאומי**, הפקולטה למשפטים, האוניברסיטה העברית בירושלים.
- McCoubrey, Hilaire, 1990: **International Humanitarian Law, The Regulations of Armed Conflicts**, Dartmouth Publication.
- **Israel/PA: Suicide Bombers Commit Crimes Against Humanity**, November 2001, Human Rights Watch.
- **Legal Aspects of Israel's Disengagement Plan under International Humanitarian Law**, Policy Brief, Harvard Program on Humanitarian Policy and Conflict Research, 2004.
- The UN Press Release, International Women's Day, 2005: **Towards a More Secure Future: UN Agencies Operating in the OCP Call for Action in Improving the Situation of Palestinian Women**.
- אתר 'בצלם': www.btselem.org
- אתר עיתון הארץ: www.haaretz.co.il
- אתר הצלב האדום הבין-לאומי: www.icrc.org
- אתר המכון לחקר המשפט הבין-לאומי ההומניטרי: www.ihlresearch.org/ihl
- אתר הכנסת: www.knesset.gov.il
- אתר 'מגן דוד אדום': www.mda.org
- אתר רופאים לזכויות אדם: www.phr.org.il
- אתר האו"ם: www.un.org
- אתר יוניצ"ף: www.unicef.org
- Defence for Children International: www.dci-pal.org

האגודה לזכויות האזרח בישראל הוקמה בשנת 1972 כגוף בלתי מפלגתי ובלתי תלוי, שמטרתו הגנה על זכויות האדם והאזרח בישראל ובשטחים הכבושים. כיום האגודה לזכויות האזרח היא ארגון זכויות האדם הגדול והמוביל בישראל והיחיד העוסק בכל קשת זכויות האדם: מהזכות לחיים ועד לחופש המידע, מהזכות להתפרנס ועד לחופש הביטוי. במסגרת עבודתה פועלת האגודה להגנת זכויותיהם של יחידים ומגזרים שונים באוכלוסייה - נשים וגברים, דתיים וחילוניים, יהודים וערבים, עולים ואזרחים ותיקים, מובטלים, עובדים זרים ועוד.

האגודה לזכויות האזרח בישראל
جمعية حقوق المواطن في اسرائيل
The Association for Civil Rights in Israel